

**PRZEDMIOTOWY ZAKRES ZASTOSOWANIA ZASADY *IN DUBIO PRO REO*
Z PERSPEKTYWY OSTATNICH ZMIAN PROCEDURY KARNEJ**

1. Wprowadzenie

Przepis art. 5 § 2 Kodeksu postępowania karnego¹ oraz wyrażona w nim zasada *in dubio pro reo* stanowił ostatnimi czasy przedmiot licznych nowelizacji. Długo przygotowywana nowelizacja z dnia 27 września 2013 r.² dostosowywała brzmienie owej zasady do nowowprowadzanego, wyraźnie kontradykcyjnego modelu postępowania jurysdykcyjnego z ograniczoną inicjatywą dowodową sądu. Nowelizacja z dnia 11 marca 2016 r.³, przywracająca w zasadniczej części poprzedni, mniej kontradykcyjny model procedowania, zwłaszcza pełnię uprawnień sądu w postępowaniu dowodowym, przywróciła tymczasem art. 5 § 2 k.p.k. pierwotne brzmienie. Z drugiej strony, zmiany legislacyjne z 2013 r. wykorzystane zostały przez ustawodawcę również do doprecyzowania przedmiotowego zakresu zastosowania zasady *in dubio pro reo*. Poprzez wskazanie, iż na korzyść oskarżonego rozstrzyga się „wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym”, jej zakres zastosowania ograniczać się miał jedynie do sfery faktów, a nie – co było przedmiotem sporu jeszcze na gruncie poprzednio obowiązującego Kodeksu postępowania karnego⁴ – także niejasności co do treści przepisów prawnych. Jak

* Uniwersytet Jagielloński, Wydział Prawa i Administracji, ul. Gołębia 24, 31-007 Kraków, e-mail: marcin.hotel@googlegmail.com.

** Uniwersytet Jagielloński, Wydział Prawa i Administracji, ul. Gołębia 24, 31-007 Kraków, e-mail: aleksandra.rychlewska@gmail.com.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1749 ze zm.) – dalej: k.p.k.

² Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247) – dalej: nowelizacja z 2013 r.

³ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437) – dalej: nowelizacja z 2016 r.

⁴ Zob. M. Lipczyńska, *Znaczenie i funkcje zasady in dubio pro reo w procesie karnym*, PiP 1967, z. 10, s. 551–563; J. Nelken, *Ciężar dowodowy w procesie karnym*, NP 1969, nr 6, s. 340–350; P. Kruszyński, *Zakres obowiązywania reguły in dubio pro reo w procesie karnym*, PiP 1979, z. 10, s. 71–80.

czytamy w uzasadnieniu projektu wskazanej nowelizacji, „nowym brzmieniem art. 5 § 2 k.p.k. ustawodawca przesądzi także, iż podlegające rozstrzygnięciu na korzyść oskarżonego wątpliwości dotyczyć mogą jedynie kwestii dowodowych, a nie prawnych, co dotąd było rozmaicie ujmowane zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie”⁵. W uzasadnieniu powrotu do pierwotnego brzmienia przepisu nie zawarto tymczasem żadnego odniesienia do kwestii „rodzaju” wątpliwości, które mają być rozstrzygane zgodnie z jego dyspozycją. Niniejsze opracowanie ukierunkowane jest przeto na analizę obecnego stanu prawnego w oparciu o ostatnio przeprowadzone zmiany procedury karnej.

2. Przegląd ostatnich zmian procedury karnej

2.1. Stan prawny sprzed 1 lipca 2015 r.

Tytułem wstępu wskazać należy, że pierwotne brzmienie art. 5 § 2 k.p.k. było następujące: „Nie dające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”⁶. Przepis ten znajdował zatem zastosowanie w sytuacji, gdy zebrany w postępowaniu materiał dowodowy, oceniony zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, a to „z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego” (art. 7 *in fine* k.p.k.), nie był w stanie doprowadzić sądu do jednoznacznych wniosków co do prawidłowej (bardziej prawdopodobnej⁷) wersji wydarzeń, a brak było zarazem dalszych możliwości dowodowych⁸. Co istotne, skoro sąd orzekający w sprawie miał pełną inicjatywę dowodową, dopóty prowadzić miał postępowanie dowodowe, dopóki nie

---

⁵ Zob. uzasadnienie projektu przedmiotowej ustawy nowelizującej, s. 5–6, <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/projekty-aktow-prawnych/download,1137,1.html>, 2.11.2017.

⁶ W Kodeksie postępowania karnego z 1969 r. zasada ta, wyrażona w art. 3 § 3, ujęta była od strony negatywnej – jako zakaz tłumaczenia niedających się usunąć wątpliwości na niekorzyść oskarżonego. Jakkolwiek kodeks z 1928 r. nie zawierał odpowiedniej regulacji, idea *in dubio pro reo* obecna była zwłaszcza w praktyce obrończej. Tak M. Lipczyńska, *Znaczenie...*, s. 551.

⁷ Na temat dowodzenia w procesie karnym zob. postanowienie SN z dnia 18 grudnia 2008 r., V KK 267/08 (Lex nr 485030). Także S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 223.

⁸ Tak m.in. wyrok SN z dnia 25 czerwca 1991 r., WR 107/91 (OSNKW 1992, nr 1–2, poz. 14); wyrok SN z dnia 10 lutego 2011 r., V KK 281/10 (OSNKW 2011, nr 2, poz. 20).

wyjaśnił w sposób należyty wszystkich relewantnych okoliczności sprawy, albo dopóki nie wyczerpał wszystkich dostępnych środków dowodowych.

Przechodząc do kwestii rozstrzygnięcia przy użyciu art. 5 § 2 k.p.k. wątpliwości natury prawnej zaznaczyć należy, iż jako jeden z kluczowych argumentów przeciwko takiej możliwości wskazywano okoliczność, iż w przypadku wykładni prawa sytuacja „niedających się usunąć wątpliwości” nie jest w zasadzie możliwa do zaistnienia. W przeciwieństwie do faktycznej podstawy rozstrzygnięcia, którą ustala się w oparciu o zebrany materiał dowodowy, podstawa prawna ustalana jest za pomocą przyjętych w danej kulturze prawnej reguł wykładni, których wachlarz jest na tyle obszerny, iż sytuacja braku dostępnego narzędzia do poczynienia stosownych ustaleń nie ma racji bytu⁹. Ponadto, sposób ujęcia zasady *in dubio pro reo* w ramach ustawy karnoprosesowej, w szczególności jej „redakcyjny” związek z domniemaniem niewinności (art. 5 § 1 k.p.k.) przesądzać miał tutaj, iż w rachubę wchodzi wyłącznie wątpliwości powstałe na kanwie danej sprawy. Wątpliwości interpretacyjne mają z kolei, co do zasady, charakter uniwersalny, w związku z czym winny być rozstrzygane w sposób jednolity w drodze abstrakcyjnej wykładni prawa, oderwanej od warunków konkretnej sprawy¹⁰.

Natomiast jako główną okoliczność przemawiającą za stosowaniem art. 5 § 2 k.p.k. do sfery prawnej wskazywano szerokie ujęcie zakresu zastosowania przedmiotowego przepisu, a to brak zawężenia go do sfery faktów¹¹. Uwzględniając związek zasady *in dubio pro reo* z procesowym domniemaniem niewinności podnoszono z tej perspektywy, iż skoro przełamanie tego domniemania i wydanie wyroku skazującego wymaga dokładnego ustalenia nie tylko stanu faktycznego sprawy, ale także stanu prawnego, tak wątpliwości powstałe na gruncie obu tych zaszłości winno

---

⁹ Zob. A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 260–261, gdzie zwraca się uwagę na odrębną, niezależną od art. 5 § 2 k.p.k. dyrektywę interpretacyjną *in dubio pro reo*, która nie miałaby przy tym charakteru *ultima ratio*. Dyrektywę tą wyprowadzić można z materialnoprawnej zasady *nullum crimen sine lege*. Tak L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 82; L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006, s. 178. Zob. także J. Nelken, *Ciężar...*, s. 344.

¹⁰ Zob. A. Murzynowski, *Istota...*, s. 260.

¹¹ M. Cieślak [w:] *Dzieła wybrane. Tom II. Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, red. S. Waltoś, Kraków 2011, s. 288–289.

się rozstrzygać na korzyść oskarżonego¹², zwłaszcza że w praktyce występują takie wątpliwości interpretacyjne, których nie da się usunąć przy użyciu powszechnie uznanych metod wykładni¹³. Z tej perspektywy zasada *in dubio pro reo* pełnić miała rolę swoistej metanormy („normy stosowania norm”), stanowiąc „regulę wykładni normy” i „regulę wyboru normy w przypadku kolizji”¹⁴.

W miejscu tym zastrzec jednocześnie należy, iż – wbrew założeniu twórców nowelizacji z 2013 r. – powyższy spór miał przede wszystkim charakter doktrynalny. W orzecznictwie dominowało bowiem stanowisko opowiadające się za szerokim zakresem zastosowania art. 5 § 2 k.p.k.¹⁵ Pomimo jednak zadeklarowanej możliwości rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości interpretacyjnych na korzyść oskarżonego, przepis ten funkcjonował niemal wyłącznie jako zarzut dotyczący ustaleń faktycznych¹⁶.

2.2. Ustawa nowelizująca z dnia 27 września 2013 r.

Mocą nowelizacji z dnia 27 września 2013 r., wchodzącej w życie z dniem 1 lipca 2015 r., przepis art. 5 § 2 k.p.k. otrzymał następujące brzmienie: „Wątpliwości, których nie usunięto w postępowaniu dowodowym, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. Jego treść została tym samym dostosowana do nowego, bardziej kontradyktoryjnego modelu postępowania¹⁷. W myśl znowelizowanego wówczas art. 167 k.p.k. ciężar postępowania dowodowego spoczywał na samych stronach, przede wszystkim oskarżycielu i oskarżonym (obrońcy oskarżonego),

---

¹² Tak A. Jezusek, *Zastosowanie reguły in dubio pro reo przy rozstrzyganiu zagadnień prawnych*, PiP 2012, z. 6, s. 70–71.

¹³ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 141.

¹⁴ Zob. M. Lipczyńska, *Znaczenie...*, s. 555 i n.

¹⁵ Zob. m.in. wyrok SN z dnia 11 października 2002 r., V KKN 251/01 (KZS 2003, nr 12, poz. 8); postanowienie SN z dnia 10 stycznia 2007 r., V KK 242/06 (OSNwSK 2007, nr 1, poz. 117); postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 2013 r., IV KK 105/13 (Lex nr 1324333); wyrok SA w Warszawie z dnia 9 grudnia 2013 r., II AKa 397/13 (Legasis nr 754340).

¹⁶ Zob. w tym kontekście A. Rychlewska, *O dyrektywie interpretacyjnej in dubio pro reo. Uwagi na tle ustawy nowelizującej postępowanie karne*, „Palestra” 2015, nr 9–10, s. 29–30.

¹⁷ Szerzej P. Kardas, *Nowe ujęcie zasady in dubio pro reo*, „Palestra” 2015, nr 9–10, s. 7–22.

inicjatywa sądu została natomiast ograniczona do wypadków wyjątkowych, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami. W tym stanie prawnym brak było podstaw, aby wymagać od składu orzekającego wyczerpania możliwych środków dowodowych¹⁸, w związku z czym powzięte wątpliwości rozstrzygać miał on na korzyść oskarżonego już wówczas, gdy przedstawiony przez strony materiał nie pozwalał na poczynienie jednoznacznych ustaleń, a to nawet gdy on sam dostrzegał jeszcze możliwości dowodowe. Co istotne, zgodnie z wprowadzonym art. 427 § 4 k.p.k. fakt skorzystania bądź nieskorzystania przez sąd z inicjatywy dowodowej nie mógł stanowić przedmiotu zarzutu odwoławczego. Mając zatem wątpliwości co do rzeczywistego przebiegu inkryminowanego zdarzenia sąd miał możliwość albo przeprowadzenia danego dowodu w ramach wyjątku, albo rozstrzygnięcia ich „od razu” na korzyść oskarżonego¹⁹.

Jednocześnie, zawężenie zakresu zastosowania zasady *in dubio pro reo* wyłącznie do okoliczności rozstrzyganych w postępowaniu dowodowym przesądzało, iż nie stosuje się jej do wątpliwości natury prawnej. Skoro postępowanie dowodowe służy ustaleniu stanu faktycznego sprawy, faktycznej podstawy decyzji procesowej, przedmiotem dowodu – zgodnie z premią *iura novit curia* – mogą być tylko okoliczności faktyczne. Przyjęto tutaj, że wątpliwości co do interpretacji przepisów prawa muszą być usunięte w każdym wypadku w drodze wykładni,

---

¹⁸ *Notabene*, zgodnie z prerogatywą art. 366 § 1 k.p.k. obowiązki przewodniczącego składu orzekającego ograniczone zostały do formalnego kierowania rozprawą i czuwania nad jej prawidłowym przebiegiem. Jako cel postępowania karnego wskazano jednocześnie to, aby osoba – której winy nie udowodniono – nie poniosła odpowiedzialności karnej, nie zaś, jak dotychczas, aby odpowiedzialności tej nie poniosła osoba „niewinna” (art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. w brzmieniu zmienionym omawianą nowelą), co zdaje się zakładać, iż osobie, w stosunku do której nie zostało przełamane domniemanie niewinności, nie można przypisać winy w sensie procesowym – choćby była winna w sensie materialnoprawnym. Por. uzasadnienie projektu przedmiotowej ustawy nowelizującej, s. 16.

¹⁹ W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej wskazano na sytuację, kiedy to brak określonych dowodów uniemożliwia dalsze procedowanie (przykładowo opinia biegłych psychiatrów co do czytelności oskarżonego oraz karta karna na okoliczność uprzedniej karalności oskarżonego) oraz – właśnie – na potrzebę weryfikacji stanu faktycznego, gdyby ten „rekonstruowany” przez same strony był mało wiarygodny. Tak uzasadnienie projektu przedmiotowej ustawy nowelizującej, s. 10, 16.

która to powinność spoczywa właśnie na sędzi orzekającym w danej sprawie²⁰.

Pogląd odpowiadający przedstawionym powyżej założeniom ustawodawcy obecny był w komentarzach do Kodeksu postępowania karnego wydanych w 2015 r.²¹ Tym niemniej, jeszcze przed uchwaleniem wskazanej noweli spotkać się można było z poglądem, iż stosowanie reguły *in dubio pro reo* do zagadnień prawnych wcale nie zostanie kategorycznie wykluczone. W rachubę wchodzić by tu bowiem miały te wątpliwości interpretacyjne, które dotycząc przepisów regulujących postępowanie dowodowe wyloniły się na jego kanwie i nie zostały w jego ramach rozstrzygnięte²². W kontekście tym zaznaczyć jednak należy, iż nawet jeśli dopuszcza się w literaturze przedmiotu możliwość prowadzenia dowodu na okoliczność prawa²³, to w tym zakresie sąd nie jest związany tylko rezultatami interpretacyjnymi przedstawionymi w czasie przewodu sądowego przez strony, ewentualnie – w ramach wyjątku – przez niego samego. Sąd jest obowiązany samodzielnie ustalić znaczenie odnośnych przepisów prawa, zaś jeśli są one w takim stopniu niejasne i nieprecyzyjne, że nie ma możliwości wyinterpretowania jednoznacznej normy prawnej, to kwalifikują się one do eliminacji z obrotu prawnego jako naruszające konstytucyjny standard prawidłowej legislacji²⁴. Z drugiej strony, jakkolwiek

²⁰ Tak uzasadnienie projektu przedmiotowej ustawy nowelizującej, s. 17. Zob. także wyrok SN z dnia 12 listopada 1973 r., II KR 285/72 (OSNKW 1974, nr 4, poz. 73). Także P. Hofmański, *Wielka reforma Kodeksu postępowania karnego 2013*, FP 2013, nr 4, s. 16–17, gdzie wskazuje się na dodatkową możliwość zwrócenia się przez sąd odwoławczy z zagadnieniem prawnym do Sądu Najwyższego (art. 441 § 1 k.p.k.).

²¹ J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015, s. 27; A. Sakowicz [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2015, s. 25; M. Kurrowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, red. D. Świecki, Warszawa 2015, s. 53. Odmiennie K. Dąbkiewicz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 42–43.

²² A. Jezusek, *Zastosowanie...*, s. 63, przyp. 4. Z tej perspektywy przepis art. 5 § 2 k.p.k. wprowadzać by miał nie ograniczenie przedmiotowe, a „czasowe” – do wątpliwości powstałych na określonym etapie procesu, co nie wydaje się do końca uzasadnione.

²³ Co odnosi się nie tylko do międzynarodowego, ale także, w przypadku przepisów należących do specjalistycznej dziedziny prawa, do krajowego. Zob. S. Waltoś, *Proces...*, s. 352; A. Gaberle, *Dowody w sądownym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 25–26; D. Karczmarska [w:] *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. R. Kmiecik, Kraków 2005, s. 130–137.

²⁴ Zob. m.in. postanowienie TK z dnia 27 kwietnia 2004 r., P 16/03 (OTK-A 2004, nr 4, poz. 36); postanowienie TK z dnia 29 lipca 2014 r., P 49/13 (OTK-A 2014, nr 7, poz. 79); wyrok NSA z dnia

wskazywano w literaturze przedmiotu, iż art. 5 § 2 k.p.k. będzie mógł być stosowany w przypadku problemów „subsumcyjnych”, gdy przepis prawa karnego posługuje się znamieniem nieostrym, zwłaszcza wartościującym jak „przypadek mniejszej wagi” czy „szczególne okrucieństwo”²⁵, to tutaj chodzi w zasadzie – po prostu – o problemy z jednoznaczną oceną okoliczności faktycznych²⁶.

Czy przedmiotowa nowelizacja rozstrzygnęła zatem spór dotyczący zakresu zastosowania art. 5 § 2 k.p.k.? Wydaje się, że tak. Twierdzić nie mniej można, iż nie usunęła ona z obrotu prawnego ogólnej dyrektywy interpretacyjnej *in dubio pro reo*, wynikającej – o czym była mowa powyżej – choćby z konstytucyjnej zasady *nullum crimen sine lege*, a na której obowiązywanie treść ustawy karnoprosesowej nie ma wpływu²⁷.

2.3. Ustawa nowelizująca z dnia 11 marca 2016 r.

Począwszy od dnia 15 kwietnia 2016 r., czyli dnia, w którym weszła w życie ustawa nowelizująca z dnia 11 marca 2016 r., treść art. 5 § 1 k.p.k. powróciła do swej poprzedniej formy, a to „Niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego”. W uzasadnieniu przedmiotowej noweli czytamy, że konieczność powrotu do poprzedniej formuły reguły *in dubio pro reo* wynikała z „przywrócenia nadrzędnej roli zasady prawdy materialnej” poprzez ponowne nałożenie na organy procesowe obowiązku dążenia do poczynienia zgodnych z prawdą ustaleń

---

17 lutego 2016 r., II FSK 3585/13 (Lex nr 2026295). Por. w tym kontekście również A. Gomulowicz, *Ekspertyza na temat przedstawionego przez Prezydenta RP projektu ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa w zakresie propozycji ujęcia art. 2a*, ZPBAŚ 2015, nr 2, s. 43.

²⁵ P. Kruszyński, *Reguła in dubio pro reo po noweli kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 r.* [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku: księga jubileuszowa dedykowana prof. Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2014, s. 153–154. W tym tonie także B. Sygit, D. Wąsik, *Kontrowersje wokół nowego ujęcia zasady in dubio pro reo. Rozważania na kanwie nowelizacji kodeksu postępowania karnego* [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku: księga jubileuszowa dedykowana prof. Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2014, s. 439–450.

²⁶ Por. S. Waltoś, *Proces...*, s. 254, gdzie wskazuje się na problemy z rozgraniczeniem w praktyce stosowania prawa sfery faktów od sfery prawa.

²⁷ W tym tonie także M. Kalemba, *Zasada in dubio pro reo w kontradiktoryjnym procesie karnym* [w:] *Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013, s. 570–571.

faktycznych. Wraz z przyznaniem sądowi na nowo pełnej inicjatywy dowodowej (art. 167 k.p.k.), zobowiązano go jednocześnie do dążenia do wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, a dopiero w sytuacji, gdyby usunięcie istniejących wątpliwości było niemożliwe – do rozstrzygnięcia ich na korzyść oskarżonego²⁸.

Godzi się podkreślić, iż o ile zmiana brzmienia art. 5 § 2 k.p.k. wynikała z potrzeby zabezpieczenia „prawdziwości” faktycznej podstawy zapadających w postępowaniu karnym rozstrzygnięć, tak – z uwagi na brak odniesienia w uzasadnieniu ustawy nowelizującej do kwestii przedmiotowego zakresu zastosowania zasady *in dubio pro reo* – nie jest znane podejście ustawodawcy do kwestii kształtowania prawnej podstawy decyzji procesowej.

3. Obecny zakres zastosowania zasady *in dubio pro reo*

W odniesieniu do aktualnego zakresu zastosowania art. 5 § 2 k.p.k., zwłaszcza: czy mieszczą się w nim wyłącznie wątpliwości co do faktów, czy także wątpliwości co do prawa, wskazać można następujące możliwości interpretacyjne. Po pierwsze, powrót do pierwotnego brzmienia przepisu z podważeniem idei poprzedniej nowelizacji wyłącznie w zakresie realizacji zasady prawdy materialnej oznacza tutaj, iż ustawodawca akceptuje ideę w pozostałym zakresie, a to – „używania” jej wyłącznie do wątpliwości faktycznych. Ustawodawca musiałby tu jednak przyjąć, iż już poprzednia redakcja przesądzała o wykluczeniu wątpliwości natury prawnej spod zakresu zastosowania art. 5 § 2 k.p.k., który służy – właśnie – wyłącznie jako uzupełnienie regulacji inicjatywy dowodowej. Tezy tej można by co więcej bronić ze wskazaniem na przepis art. 2a Ordynacji podatkowej²⁹, gdzie została wprost wyrażona wola ustawodawcy

---

²⁸ Uzasadnienie projektu przedmiotowej ustawy nowelizującej, s. 2–3, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0DCDFBC92E81FB4CC1257F47004B0C7D/%24File/207uzasadnienie.docx>, 1.12.2016. Przywrócono jednocześnie przepis art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k. do brzmienia sprzed dnia 1 lipca 2015 r. oraz z powrotem nałożono na przewodniczącego składu orzekającego materialne kierownictwo rozprawą (art. 366 § 1 k.p.k. w aktualnym brzmieniu).

²⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2015 r. poz. 613 ze zm.) – dalej: o.p.

objęcia wątpliwości co do treści przepisów prawnych właściwą dla prawa podatkowego zasadą *in dubio pro tributario*. Co więcej, o ile w stosunku do okoliczności faktycznych zasada ta miała znajdować zastosowanie już wcześniej, będąc wyprowadzaną z ogólnej reguły prowadzenia postępowania w sposób budzący zaufanie do organów podatkowych (art. 120 § 1 o.p.)³⁰, tak zarówno literatura przedmiotu, jak i orzecznictwo odnosiło ją zarówno do faktów, jak i prawa³¹.

Po drugie, powrót do poprzedniej formuły może być rozumiany jako powrót do szerokiego ujęcia przedmiotowej zasady – obejmującego tak wątpliwości faktyczne, jak i prawne, *a contrario* do brzmienia nadanego jej nowelizacją z dnia 27 września 2016 r. (tylko wątpliwości faktyczne) czy obowiązującego na gruncie art. 2a o.p. (tylko wątpliwości prawne). Mając przy tym na uwadze dawny spór interpretacyjny racjonalnie działający ustawodawca winien dokonać odpowiednich modyfikacji treści art. 5 § 2 k.p.k., aby wykluczyć *pro futuro* możliwe nieporozumienia. *Notabene*, mając na względzie przepis art. 2a o.p. twierdzić można, że to tutaj dokonała się owa modyfikacja. Skoro obecnie funkcjonują dwie odmiennie ujęte reguły *in dubio pro reo (tributario)*, z czego jedna wprost odnosi się do wątpliwości natury prawnej, to druga formuła, nie zawierając odpowiedniego wskazania, siłą rzeczy nie może się do nich odnosić. Co przy tym oczywiste, argument ten przemawia przeciwko szerokiej wykładni art. 5 § 2 k.p.k.

Po trzecie, nie można również wykluczyć, iż przywrócenie zasady *in dubio pro reo* do poprzedniej formuły bez jakiegokolwiek odniesienia do kwestii wątpliwości co do prawa oznaczać może świadome pozostawienie tej kwestii praktyce stosowania prawa, bądź działanie nieświadome, wynikające – po prostu – z przeoczenia. W tych jednak przypadkach

³⁰ Zob. postulaty zmian w Ordynacji podatkowej, ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawie o swobodzie działalności gospodarczej, s. 13, 19. Dokument z dnia 8 lipca 2014 r., <http://www.komitetpodatkowy.pl/pages/konsultacje-aktow-prawnych/polskiej-postulaty-zmian-w-ustawie-ordynacja-podatkowa-ustawie-o-podatku-dochodowym-od-osob-fizycznych-ustawie-o-podatku-dochodowym-od-osob-prawnych-oraz-ustawie-o-swobodzie-dzialalnosci-gospodarczej>, 1.12.2016.

³¹ Zob. m.in. wyrok NSA z dnia 22 lutego 2011 r., II FSK 223/10 (Legalis nr 364942); wyrok WSA w Poznaniu z dnia 19 sierpnia 2011 r., I SA/Po 932/10 (Legalis nr 450254). Szerzej A. Mariański, *Rozstrzygnięcie wątpliwości na korzyść podatnika. Zasada prawa podatkowego*, Warszawa 2009, s. 100 i n.

ponownie odżywa spór co do przedmiotowego zakresu zastosowania art. 5 § 2 k.p.k., który mając na uwadze od lat podnoszone argumenty za i przeciw uznać należy za nierozstrzygalny.

Która z przedstawionych możliwości wydaje się właściwa? J. Skorupka odnosi ustawową zasadę *in dubio pro reo* ponownie do wątpliwości faktycznych i prawnych³², podobnie jak M. Kurowski, który zastrzega jedynie, iż ten sposób ustalania znaczenia normy prawnej winien być stosowany rzeczywiście jako *ultima ratio*, po zastosowaniu możliwych dyrektyw interpretacyjnych³³. A. Sakowicz wskazując natomiast na odżycie przedmiotowego sporu opowiada się zarazem za wąskim zakresem stosowania art. 5 § 2 k.p.k. – li tylko do wątpliwości co do faktów³⁴. W świetle całokształtu nowelizacji z dnia 11 marca 2016 r. uzasadnione wydaje się jednak stwierdzenie, iż ustawodawca modyfikując zakres zastosowania art. 5 § 2 k.p.k. traktował zasadę *in dubio pro reo* wyłącznie jako zasadę „pomocniczą”, uzupełniającą normatywną podstawę obowiązku dążenia organów postępowania do wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności faktycznych sprawy. Okoliczność ta zdaje się natomiast przesądzać, iż także w obecnym stanie prawnym stosować należy ją właśnie – wyłącznie – do sfery faktycznej.

Zastanawiać się rzecz jasna można, czy o zakresie zastosowania reguły *in dubio pro reo* winna decydować wola ustawodawcy odczytywana na podstawie co kolejnych nowelizacji art. 5 § 2 k.p.k., a nie sama treść przepisów ustawy. Wydaje się, że poprzestanie w tym przypadku na wykładni literalnej i przyjęcie, że wobec braku stosownego ograniczenia reguła ta znajduje zastosowanie tak do wątpliwości natury faktycznej, jak i prawnej, byłoby „drogą na skróty”. Liczne argumenty, które od lat przytaczane są za wąską interpretacją art. 5 § 2 k.p.k. (wcześniej art. 3 § 2 k.p.k. z 1969 r.), nie są pozbawione racji, w związku z czym przejście nad nimi do porządku dziennego byłoby działaniem niezasadnym. Skoro obecne brzmienie przepisu stało się właśnie zarzewiem owego sporu

³² J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2016, s. 25–26.

³³ M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego: komentarz do zmian 2016*, red. D. Świecki, Warszawa 2016, s. 25–26.

³⁴ A. Sakowicz [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2016, s. 35.

interpretacyjnego, to w celu jego rozwiązania wykorzystać należy wszelkie możliwe zabiegi. Wykładnia historyczna jest niewątpliwie jednym z nich. Godzi się w tym miejscu zaznaczyć, iż zdaniem autorów niniejszej pracy zakres zastosowania art. 5 § 2 k.p.k. od samego początku ograniczał się do wątpliwości natury faktycznej. Zważywszy, że istota przedmiotowej reguły sprowadza się do wyboru spośród kilku alternatywnych wersji tej, która w warunkach danej sprawy jest korzystniejsza dla oskarżonego, ograniczenie to uznać należy za jej cechę immanentną. Wykładnia prawa co do zasady winna być bowiem niezależna od stanu faktycznego, do którego prawo to znaleźć ma zastosowanie, w szczególności zaś interesów strony postępowania. W kontekście tym zwrócić należy uwagę na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2006 r.³⁵, gdzie o ile potwierdza się możliwość rozstrzygnięcia zagadnień prawnych w oparciu o regułę *in dubio pro reo*, tak zaznacza się jednocześnie, że musi się to odbywać w wymiarze abstrakcyjnym. Jak czytamy, „Zasadę *in dubio pro reo* w odniesieniu do zagadnienia prawnego należy ujmować w relacji do zagadnienia sprecyzowanego abstrakcyjnie. Wykładnia każdego przepisu powinna być bowiem jednolita i mieć walor ogólnie obowiązujący, a nie zmienna i dostosowana każdorazowo do indywidualnego interesu danej strony”. Oczywiście jest, że tego typu zabieg godzi w istotę art. 5 § 2 k.p.k. Jeśli przedmiotowa reguła miałaby znajdować zastosowanie do wątpliwości prawnych, to – analogicznie jak przy wątpliwościach co do faktów – winna się sprowadzać do wyboru spośród kilku możliwych wariantów interpretacyjnych tego, który *in concreto* byłby korzystniejszy dla oskarżonego. Innymi słowy, reguła *in dubio pro reo* pełniłaby tutaj funkcję swoistej dyrektywy wykładniczej II stopnia, w oparciu o którą należałoby dokonać wyboru pomiędzy wariantami interpretacyjnymi osiągniętymi przy zastosowaniu dyrektyw wykładniczych I stopnia – z tym zastrzeżeniem, że aktualizowałyby się raczej na etapie subsumcji, po analizie stanu faktycznego sprawy. Twierdzenie odmienne przesądza tymczasem, że w przypadku wątpliwości natury prawnej mamy do czynienia – po prostu – z abstrakcyjną wykładnią prawa, a nie rozstrzygnięcie konkretnych wątpliwości na

---

³⁵ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., III KK 181/06 (OSP 2007, nr 10, poz. 110).

korzyść oskarżonego w myśl art. 5 § 2 k.p.k.³⁶ Pozostawienie przedmiotowego przepisu w „pierwotnym” kształcie, zwłaszcza w świetle formuły art. 2a o.p., oznacza tu zatem wąski zakres zastosowania karnoprosesowej reguły *in dubio pro reo*.

4. Zakończenie

Zaznaczyć należy na koniec, iż jakkolwiek przepis art. 5 § 2 k.p.k. nie wydaje się odpowiedni do rozstrzygnięcia wątpliwości natury prawnej, tak nie znaczy to oczywiście, iż praktyka stosowania prawa nie potrzebuje ustawowej dyrektywy *in dubio pro reo*. Na co zwrócono uwagę na samym początku – jako zasada doktrynalna nie miała ona dotychczas większego znaczenia w praktyce. Przeniesienie jej na grunt ustawy i uczynienie zeń egzekwowalnego uprawnienia do względniejszej wykładni niejasnych i nieprecyzyjnych przepisów prawa wymaga jednak samo w sobie jasnych i precyzyjnych przesłanek jej stosowania, czego aktualnie brakuje. W szczególności, o ile stan niedających się usunąć wątpliwości co do stanu faktycznego, nawet jeśli chodzi o subiektywne wątpliwości organu podejmującego w sprawie decyzje, może znaleźć odbicie w zgromadzonym w sprawie materiale dowodowym, zwłaszcza zaś w jego lukach, tak w przypadku wątpliwości interpretacyjnych, gdzie – o czym była już mowa – brak odpowiednich narzędzi do ustalenia jednoznacznej normy prawnej nie może zasadniczo wystąpić, jest to już problematyczne. Taka ustawowa formuła musiałaby zatem bazować na wątpliwościach obiektywnie weryfikowalnych, przykładowo – jak na gruncie instytucji zagadnienia prawnego do SN z art. 441 § 1 k.p.k. – rozbieżnościach w orzecnictwie, także w literaturze przedmiotu. Z drugiej strony musiałaby by się ona aktualizować wcześniej niż na etapie wątpliwości „nieusuwalnych”, co rzeczywiście rodzi uzasadnione wątpliwości konstytucyjne. Odnieść by ją przeto można do wątpliwości interpretacyjnych niedających się usunąć przy użyciu dyrektyw wykładniczych I stopnia, gdzie reguła *in dubio pro reo* stanowiłaby właśnie regułę wyboru – jeszcze na etapie wykładni – tego znaczenia normy prawnej spośród kilku alternatywnych, które byłoby,

³⁶ Szerzej zob. A. Rychlewska, *O dyrektywie...*, s. 27–29.

choćby *in abstracto*, najkorzystniejsze dla oskarżonego. O ile mówi się dziś o takiej dyrektywie interpretacyjnej jako pochodnej zasady *nullum crimen sine lege*³⁷, tak w praktyce ma ona niewielkie znaczenie³⁸. Zagadnienie to wykracza już jednak poza ramy niniejszego artykułu.

Streszczenie

Przedmiotowy zakres zastosowania karnoprosesowej zasady *in dubio pro reo*, a to czy mieszczą się w nim tylko wątpliwości co do stanu faktycznego sprawy, czy także co do prawa, od dawna budził wątpliwości w literaturze przedmiotu. O ile na gruncie obowiązującego Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. w orzecznictwie zaczęto szeroko interpretować odnośny przepis art. 5 § 2, tak ustawą nowelizującą z września 2013 r. ustawodawca przesądzić miał, iż stosuje się go wyłącznie do niewyjaśnionych w postępowaniu dowodowym faktów. Powrót w roku 2016 do stanu prawnego sprzed owej noweli wrześniowej nie spotkał się przy tym z jakimkolwiek uzasadnieniem dotyczącym wątpliwości prawnych. Jakkolwiek może to prowadzić do odrodzenia sporu interpretacyjnego, tak mając na uwadze całokształt nowelizacji z dnia 11 marca 2016 r. twierdzić można, iż ustawodawca, traktując zasadę *in dubio pro reo* jako narzędzie ustalania faktycznej podstawy decyzji procesowej, opowiedział się jednak za jej wąskim znaczeniem.

Słowa kluczowe: zasada *in dubio pro reo*, nowelizacja procedury karnej, art. 5 § 2 k.p.k., ustalenia faktyczne, interpretacja prawa

---

³⁷ Zob. zwłaszcza wyrok TK z dnia 9 czerwca 2015 r., SK 47/13 (OTK-A 2015, nr 6, poz. 81).

³⁸ Zob. analiza orzecznictwa Sądu Najwyższego w: A. Rychlewska, *Zasada nullum crimen sine lege na tle współczesnej idei państwa prawa*, CPKiNP 2017, nr 7.

The scope of the *in dubio pro reo* principle from the perspective of recent amendments to the Polish Code of Criminal Procedure

Summary

The scope of the *in dubio pro reo* principle, enshrined in the Article 5 para. 2 of the Polish Code of Criminal Procedure, has long been in doubt as to whether it covers only undisclosed facts of the case, or also unclear legal norms. Although under the binding Code of Criminal Procedure judiciary had begun to interpret the relevant provision in a broader manner, by the Amending Act of September 2013 the legislator has prejudged that it applies only to the doubts about the facts – ones that have not been resolved in evidence hearing. Another amendment to the Code of March 2016 has, however, reinstated the previous law with no reference to the scope of the Article 5 para. 2. This can lead to a resurgence of the interpretative dispute. Nevertheless, taking the latest amendment as a whole it can be argued that the legislator, considering the *in dubio pro reo* principle as a tool for determining the factual basis of the court's decision, stands for its narrow meaning.

Keywords: *in dubio pro reo* principle, amendment of the Polish criminal procedure, Article 5 § 2 of the Polish Criminal Procedure Code, factual findings, legal interpretation

Marcin Hotel,

Jagiellonian University, Faculty of Law and Administration,
ul. Gołębia 24, 31-007 Kraków, Poland,
e-mail: marcin.hotel@googlemail.com.

Aleksandra Rychlewska,

Jagiellonian University, Faculty of Law and Administration,
ul. Gołębia 24, 31-007 Kraków, Poland,
e-mail: aleksandra.rychlewska@gmail.com.